

ՊԵՏԱԿԱՆ

ՄԱՐԻԱՄԱՅ ԱՂԲԻՒՐԸ

Լեւտարանէն գիտեմք որ երբ
Հերովդէս Ա. Բէթլէէմի մէջ նոր
թագաւորի մը ծնունդը լսեց երեք
մոգերուն բերնէն, վախնալով որ չըլ-
լայ թէ Հրէից ազգին ձեռքէն յա-
փըշտակած թագաւորութիւնը իւր
ձեռքէն ալ յափշտակուի, հրաման
կ'ընէ իւր զօրապետին որ զօրքն առ-
նու երթայ Բէթլէէմ, ու թէ հոն
եւ թէ անոր բոլորաթիւնը գտնուած
գիւղերուն երկու տարեկանէն վար
եղած բոլոր տղաքը թրէ անցընէ,
որպէս զի իրեն երկիւղ պատճառող
նորածին թագաւորն ալ Յիսուսը ա-
նոնց հետ միասին սպաննուի: Եւ
աղէտալի հրամանը դեռ ի գործ չը
դրուած, Յովսէփ երկնային ազգե-
ցութեամբ մի կ'առնու նորածին մա-
նուկը անոր մօրը հետ մէկտեղ, ու
կը փախչի Լգիպտոս Հերովդէսի
ձեռքէն:

Սրբազան ընտանեաց բրած այս
ճանապարհորդութեան վերայօք, զոր
սուրբ Լեւտարանը մեզ չյայտնէր ա-
մենեւին, Լգիպտոսի կողմերը զա-
նազան աւանդութիւններ կը զուց-
ուին մինչեւ ցայսօր, և այս աւան-
դութիւնները բոլորն ալ որքան որ
քննութեան առնուլը չարժէք եր-
բէք, անոնց ինչ աստիճանի հաւա-
տարմութեան արժանիքն իմանալու
համար, սակայն սա իրաւ է՝ որ քրիս-
տոնէութեան հին դարերու հաւա-
տացեալք, որ աւելի բարեպաշտական
զգացմունքներ կը փնտրուէին քան թէ
տեղեկութիւններ, կարեւորութիւն
տուած էին նոյն ճանապարհորդու-
թեան պատմութեանը. եւ մինչեւ
անգամ Քրիստոսի մանկութիւնն անուանով

ստայօք և անվաւեր դիրք մի հրատա-
րակուած էր, որոյ հայերէն թարգ-
մանութիւնն ալ կը գտնուի:

Բոլոր այս պատմութեանս մէջ
մէկ ստուգութիւն միայն կայ, այն
է Քրիստոսի իւր մօրը հետ Լգիպ-
տոս փախչելը. բայց ճամբուն վերայ
ուր տեղ կայան տալ ուր հանգիստ
առնելը ճիշտ նշանակել անհնարին
է, առանց մոնելոյ ենթադրութեանց
ստպարէզը. ուստի այս ենթադրու-
թեան միջոցով է որ հիմակ Լգե-
քաղաքի դաշտերուն վրայ եղած բուր-
գէն քանի մի հարիւր քայլ հեռու
ճամբորդներուն աղբիւր մի կը ցու-
ցընեն, որ շատ դարեր քրիստոնէից
ուխտատեղի եղած էր, և Սարիմայ
Լէէ-ը կը կոչուի: Ուրիշ ազգաց
Վարք Սրբոյի մէջ կը կարգամք, որ
սուրբ Կոյսը իւր ճամբորդութեան
ժամանակ տեղ մի հանգիստ առնե-
լով, իւր մանկանը Յիսուսին շորե-
ղէնները լուաց այս աղբիւրին մէջ,
և այն օրէն ի վեր յիշեալ աղբիւրի
ջուրը հրաշքներ գործելու յատկու-
թիւններ ստացաւ: Քրիստոնէութե-
ան առջի դարերուն մէջ նոյն ա-
կին քով մատուռ մի շինեցին քրիս-
տոնեայք, եւ երբ Սահմետականք
Լգիպտոսի տիրեցին, նոյն տեղւոյն
վերայ մկիթ մի կանգնեցին: Կանա-
ցածին մարդիկ այնքան ցաւոյ ու
վշտակութեանց ենթակոյ եղած են,
որ դիւրաւ կը յուսան իրենց վշտացը
մէջ դերբնական օգնութիւն ընդու-
նելու Լստուծմէ, որ շատ անգամ
շատերուն շնորհած է և կը շնորհէ
միշտ յուսով իւրեան ապաւինողնե-
րուն. վասն որոյ թէ իսլամք և թէ
քրիստոնեայք այս նպատակաւ եկեր
իրար հանգիպեր են Սարիմայ աղ-
բիւրին գլուխը. առանց փոյթ տա-
նելու թէ արդեօք վաւերական է նոյն

տեղւոյն վերայ սուրբ աւանդութիւնը : Դամանակ անցնելով սկսաւ քիչ քիչ նուազիլ ուխտի գացողներուն թիւը , և այս օրուան օրս թէ՛ մըզ կիթն և թէ՛ մատուռը աւրուած են , և ոչ հետք մի կը ցուցնեն :

Սարիամայ աղբիւրէն քիչ մի հեռու ծառերով շրջապատած տեղ մի ալ կը ցուցնեն ճամբորդներուն , և առաջնորդը , որ կամ խալտի և կամ մահմետական կ'ըլլան միշտ , ժանտաթղենի մը դիմաց կանկ կ'առնու ու կը սկսի բացատրելով ըսել , թէ երբ Յովսէփ և Սարիամ զիրենք հալածող չարագործաց երեսնէն կը փախէին , ժանտաթղենին ինքնին ձեռքուելով անոնց ապաւէն եղաւ : Հոս ստայօգ աւանդութիւնը ինքնին կը ջրուի . վասն զի հիմակուան ժանտաթղենին չկրնար ժամանակակից ըլլալ Սարիամու Եգիպտոս փախչելուն . վասն զի հասարակ ժանտաթղենի բունին հետ մի եւ նոյն հաստութիւնը ունի . անկէ ի գատ Վոնթէնէպլոյի քահանային մէկը Վանսէպ առնուն , որ 1656 ին ճամբորդութիւնը րած է այն կողմերը , կը պատմէ թէ հին ժանտաթղենին ծերացած ու հինցած ըլլալով , Վահրէի Սրանչիսկեանները անոր մնացորդ մասունքները բարեպաշտութեամբ մի առեր ու իրենց եկեղեցւոյն աւանդատան մէջ կը պահէին : Իսկ այսօրուան տեսնուած ժանտաթղենին կրնայ ըլլալ որ հին արմատին վերայէն ետքէն ծլած մէկ շառաւիղն ըլլայ :

Այս ժանտաթղենիին ծառապտտ ցանկին վերայ ուրիշ աւանդութիւն մի ալ կայ : Դաք տը Վիդրէ լատին հեղինակը , որ իւր պատմութիւնը երեքտասաներորդ դարուն մէջ գրած է , կ'ըսէ թէ այս պարտէզին մէջ կը բուսնի բալասանի ծառը , ուս-

կէ կը վազէ իւր համանուն իւղը . և կը պատմէ թէ , յիշեալ ծառը որ միայն Աւետեաց երկիրը՝ Լորիքովի մէջ կը գտնուի , խիստ հին ժամանակներէն 'ի վեր Արեգ քաղաքի դաշտերը փոխադրուած է : Քրիստոնէից ձեռքովը կը մշակուի , որոնք փորձիւ տեսած են , կ'ըսէ Դաք տը Վիդրէ , որ եթէ իսլամաց ձեռք մշակուին , անբեր կը մնան , և իւղ չեն տար :

Չորեքտասաներորդ դարու ուրիշ պատմագիր մի (1) , պարզմտութեամբ յաւէտ քան եթէ համազմամբ յետագայ պարագաները կը պատմէ սոյն նիւթիս վերայ : « Լորք որ Աստուածածին սուրբ Կոյսը , անապատներէն անցնելով՝ հասաւ այս տեղ , դըրաւ գետնին վերայ իւր զաւակը ու գնաց դաշտը ջուր փնտռելու . բայց չկրցաւ գտնել , ու ցաւելով դարձաւ իւր տղուն քով որ աւազին վերայ փռուած պառկած էր . և իւր ոտից դարչապարներով հողը այնքան փռած էր , որ պատուական անուշ ջուր մի բխած էր անկէ : Ասոր վերայ սուրբ Կոյսը խիստ ուրախանալով՝ շնորհակալ եղաւ Տիրոջմէն : Յետոյ կրկին պառկեցուց հոն իւր սիրելի որդին , և անոր շորեղենները լուաց նոյն աղբիւրին ջրովը և փռեց գետնին վրայ որ չորնան . և շորերէն վազած ջրին ամեն մէկ կաթիլներէն մէկ մէկ սըգտիկ տունկեր կը բուսնէին , և անոնց մէկ կ'ենէր բալասանի իւղը , և ամենեւին աշխարհիս ուրիշ կողմերը . բայց 'ի երկրաւոր դրախտէն , չես կըրնար գտնել բալասանի ծառ » :

Այսպէս ահա միջին դարը աւետարանական ճշմարտութեանց ետեւէ երթալով , որոնք այս սուրբ երկրիս մէջ կենդանի են միշտ , բանաս-

(1) Le seigneur d'Englure.

տեղծութեան ծաղիկներ կը ցանէր , որոնք իւր միամիտ ջերմեռանդու թեանը տաքութենէն կը փթթէին , և ինքը իւր տղայական բարեպաշտութեանը վարձքը կը գտնէր անոնց քաղցրաբոյր հոտերը վայելելով : Տասըն եւ ութերորդ դարու պատմագրին մէկն ալ , այն է Խաչակրաց պատմութեան հեղինակ Սիշոտը (Michaud) որ իւր կենաց վերջին ժամանակները այցելութեան եկաւ սուրբ երկրին , վերոյիշեալ պարզամիտ հեղինակին պատմած կտորը մէջ բերելով՝ այսպէս կը մակականչէ . « Ի՛նչ միամտութիւն , ինչ շնորհալի պարզութիւն է այս փոքրիկ նկարագրութեանս մէջ : Վերջինիս Պողոտորի ծառին համար ըսածը , և Վասային՝ մոգական անտառին համար պատմածը ասկէ աւելի բանաստեղծական չեն երեւար ինձ : Որքան քաղցր էր ինձ եթէ մասնակից ըլլայի միջին դարու մեր ճանապարհորդաց պատրանքներուն , եւ իբրեւ Մետարանի խօսքեր ընդունէի անոնց պատմածները : Սբ գուռը խելքին և անոր տուած ցաւալի խորհուրդները կ'արժէն արդեօք այն երջանկութիւնը զոր կը զգամք երբ այս պատմուած անմեղ բանաստեղծութեան հաւատալու ըլլամք » :

Վրիստոսի իւր մօրը գիրկը Լաթիստոս փափշեղուն հանգամանքները , որ միայն միջին դարու Լուրդպացի հեղինակաց գրքերուն և այն ժամանակի Վաթք Սրբոց ըսուած գրքերուն մէջ կը գտնուէր , և մեր ազգին մէջ ալ միմիայն Վրիստոսի մանկութիւն կոչուած անպիտան գրքոյկովը ծանօթ է , որ այն ալ բարեբաղդաբար խիստ քիչ կը գտնուի , յիշեալ հանգամանքները՝ ինչպէս վերը տեսանք , բանաստեղծական ջերմ ոգիէ յառաջացած վէպեր են՝ քան թէ ճշմարտութիւն :

Թիւն : Թէպէտ և հիմայ միջին դարու պարզմտութիւնը դժուարագիւտ է , որով հաստատուն կը կազմուէր քրիստոնէից հաւատքը , սակայն ունիմք արդ սուրբ Մետարանի խօսքերը , որոնք մեզ կ'առաջնորդեն նոյն նպատակին , ուր միջին դարու մէջ պարզմտութիւնն էր իրենց առաջնորդողը : Փոխանակ Վրիստոսի Տեառն մերոյ ի տղայութեան ըրած հրաշից , որոնք անընդունելի են մեզ և բոլոր ճշմարիտ քրիստոնէից , թէպէտ եւ երկնից հրեշտակ մի մեզ զանոնք պատմելու ըլլար , ինչպէս որ կը զգուշացնէ զմեզ առաքեալն Պօղոս (1) նըզովքի տակ ձգելով հաւատացողին . սակայն ունիմք առ մեզ Վրիստոսի Տեառն մերոյ մկրտութենէն յետոյ գործած հրաշքներուն բուն իսկ նըկարագրութիւնները և անոնց տեղերը . ունիմք առ մեզ Տնօրինական Խորհրդոց սրբաւայրերը , զոր չէ թէ բանաստեղծութեան արդիւնք են , չէ թէ մարդկային պարզմտութեան հնարած վէպեր , այլ սրբազան Մետարանի խօսքեր և ականատեսս պատմիչներու գործ ու վկայութիւն : Բաւական կը համարիմք զմեզ հաստատուն հաւատք սնենալու համար , հաւատալ այն աշակերտին վկայութեանցը զոր ի Հոգւոյն Սրբոց ներշնչեալ գրեց , գիտնալով եթէ ճշմարիտ է նորա վկայութիւնը : Եւս կենդանի հաւատովք և գովելի պարզութեամբ մտաց և սրտի , և ներքին համոզմամբ կը ներկայանայ բարեպաշտ անձը սուրբ Օննդեան տիրը , Վոդգոթայի ոտքը եւ շնորհաբուխ Վերեզմանը , և բոլոր այն տեղուանքը , որոնք անխօս վկայներ են Վրիստոսի Տեառն մերոյ հրաշագործու-

Թեանց չարչարանացն արտասուացն ու քրտանց : Ո՞ր բարեպաշտ քրիստոնեայն արգեօք նոյն Տօրինական տեղումքը անձամբ ներկայանալով՝ գտնէ իւր կենացը մէջ անգամ մի ըլլայ չթափէր իւր աչքերէն քանի մի արտասուքներ , որոնք ճշմարիտ նա հատակաց առ սէր Վրիստոսի թափած արեանը չափ արժողութիւն ունին :

ԳԻՏԱԿԱՆ Ք

Վիտութեանց և գեղարուեստից մէջ օր ըստ օրէ եղած զարմանալի յոռաջագիմութիւնները տեսնելով . և փափաքելով զանոնք մեր ուսումնասէր ընթերցողաց եւս հաղորդել , գէթ առ ի զուարճութիւն մօաց , յօժարութեամբ պիտի ջանամք երբեմն ամսագրիս միջոցաւ կարեւոր տեղեկութիւններ տալ հետեւելով Լւերոպիոյ ուսումնական Հանգէսնէրուն , որոնք սոյն տեսակ նիւթերու վերայ նոր հրատարակուած գրքերէն քաղելով կրներկայացընեն իրենց բաժանորդացը : Թէ Լնգղիոյ համալսարանաց և թէ Վաղղիոյ Սորպոնի և Ճեմական իմաստնոց և գիտնաւոր անձանց մէջ տեղի ունեցած բնական իմաստասիրական խնդիրները իւրաքանչիւր ոք առանձին ի զննութիւն առնելով , տարագրութեամբ եւս զանոնք կը հաղորդեն հասարակութեան , որոնք թէ եւ շատ անգամ կարեւորութիւն մի ունեցած չըլլան , սակայն կրնան ուրիշ զօրաւորագոյն հանճարներու պատճառ տալ կատարելութիւն մի ընծայելու խնդրոյ տակ եղած գիւտից և գիտութեանց : Լյուպիօի գիրքեր անպակաս են Լւերոպիոյ մէջ , ինչպէս անցեալները Պարմոնի-

Տօր անունով տետրակ մի հրատարակուեցաւ անգղիերէն լեզուաւ Պ. Պարատէ գիտնականին հեղինակութեամբ : Այց յօդուած են որոնց մէջ լուսոյ վերաբերեալ քիմիական նութեան վերայ կը խօսի : Յիշեալ գիտնականը նախ մօմին բաղադրութիւնը կը ցուցընէ՝ անոր զանազան եղանակաւ կազմութիւնը բացատրելով . յետոյ անոր բոցին պայծառութիւնը քննութեան կ'առնու , և կըրկին կրկին փորձերով իւր անթիւ սենկերաց կը զիւրացընէ գիտութիւնը գիւրըմբռնելի ոճով : Սոմը լուսած առջեւնին գնելով՝ կը յայտնէ անոնց թէ անիկայ վստուելու ու հասնելու համար ինչ կազեր կարելու որ են իրեն : — Սթնոլորտին մէջ այրող մարմին մի եթէ թթուածնի մէջ գրուելու ըլլայ , աւելի մեծ կարողութիւն կ'ստանայ այրուելու . իսկ ջրածնի մէջ գրուելուն՝ ալ չայրիր , բայց կողը շուտ մի կը սխի բոցաւորի : — Սարմնոյ այրելի ըլլալէն կը ծագի ջրեղէն չոգին , այնպէս որ՝ բոցին վերայ ցուրտ մարմին մի գըրուելուն , օրինակի համար ապակիի մի կտոր , կը տեսնենք որ ջրոյ ամէնամանր կաթիլներ կու գան կը խտանան ու կը միաւորին ու կ'ըլլան խոշոր կաթ մի , որ բոցին վերայ կը կախուի :

Լւերոպիոյ յօդուածին մէջ քննութեան կ'առնու որ ջուրը , մարմնոյ մի այրուելէն յառաջ կու գայ : Չուրը բաղադրածոյ մարմին է , եւ երկու տեսակ կազեղէն տարր կը գտնուի իւր մէջը , թթուածին ու ջրածին : Լոփիոյ լաւ պատճառ մի է գիտնական անգղիացւոյն սոյն երկու մարմիններուն առանձին յատկութեանցը վերայ դաս տալու իւր ունկնդիրներուն , և որպէս զի գաղափարները ա-